

Mgr. Jan Krása, Ph.D.

Katedra psychologie, Pedagogická fakulta, MU

Vývojová psychologie 4

Teorie citové vazby (attachmentu)

Úkol na příště:

1. Jaký je rozdíl mezi broukáním a žvatláním?
2. Co to je „kategorická percepce řeči“?
3. Vymyslete jednu otázku, která vás o osvojování řeči napadla.

Lidské pudy

- Co to je a k čemu to slouží?
- Rozdíly mezi reflexy a pudy?

Pudy (zdroje cílesměrného chování):

- sebezáchovný:
 - obživný (hlad, žízeň, dech... opozita?)
 - agresivní (boj, útěk)
 - attachment
- zachování rodu:
 - pohlavní
 - pečovatelský = epimeletický
- Sociální: sdružovací, kooperační, attachment...
- Další?

Attachment

- Co to je? Co o attachmentu víte?

Attachment theory (teorie citové vazby)

- Teorie attachmentu se snaží vysvětlit dynamiku lidských dlouhodobých i krátkodobých vztahů.
- Zabývá se ale vlastně hlavně tím (díky *Testu cizí situace*), jak se lidé chovají ve vztahu, když jsou raněni nebo odděleni od milovaných osob.

Attachment theory (teorie citové vazby)

Attachment je patrný u všech primátů.

DEF: Dítě se přimyká k pečovateli, resp. k hlavní attachmentové osobě, **vyhledává jeho blízkost** hlavně ve chvílích nebezpečí nebo nepohody – hledajíc a očekávajíc útěchu a pomoc.

Pokud dítě od attachmentové osoby oddělíme, dítě cítí separační úzkost a strach.

Od 3-4 let dokáže dítě separační úzkost překonat. Existuje kritické období pro získání attachmentu (Bowlby: 0,5 až 2-3 roky).

Attachment theory (teorie citové vazby)

V západních společnostech je to hlavně matka, u lovecko-sběračských kultur je to od počátku celá řada osob, čímž dítě zvyšuje svůj fitness, neboť tak poznává lidi z více úhlů.

Existuje silný sklon (*bias*) preferovat jednu osobu!

Dítě si po prvním roce většinou vybuduje **hierarchický systém tzv. blízkých osob**, k nimž má vazbu.

Attachment theory (teorie citové vazby)

Attachmentové chování (= ch., které se spustí, když dítě cítí strach, úzkost, je nemocné či unavené):

- Nechuť se oddělit od HAO (=hlavní attachmentové osoby)
- Jásání při příchodu HAO
- Věšení se na HAO
- Následování HAO

V relaxovaném klidu, dítě A.Ch. neprojevuje. Je-li dítě nejisté, projevuje jej více.

Attachment theory (teorie citové vazby)

Kojenec od 5-6 měsíců rozeznává AO a déle a více s ní interaguje než s ostatními.

Do dvou let osamocené dítě projevuje ACh silně.

Od dvou let si dítě buduje mnohem komplexnější vztahy (s HAO a jinými) než předtím. U dítěte se rozvíjí TOM a dítě proto pracuje s diferencovanější představou mentálních procesů druhých.

Attachment theory (teorie citové vazby)

- Hlavním pečovatelem (HAO) se může stát kdokoli, kdo dítěti věnuje nejvíce pozornosti a péče, kdo ho chová, umývá, obléká a *krmí*.
- Alespoň jedna pečující osoba je nutná k tomu, aby se dítě vyvíjelo správně v sociální a emocionální oblasti.

Attachment theory (teorie citové vazby)

- Dítě se snaží připoutat k pečovateli za všech okolností. Podle typu osobnosti pečovatele tato snaha vede k různým typům citové vazby.
- Pečovatel nemusí být vždy stoprocentní, může „ujet“ (ale musí to poznat navzdory obranným mechanismům), ale vždy pak musí situaci „opravit“ (omluvit se, vysvětlit to atd.). Pak je zachována *jistá vazba*.
- Raná péče nastaví v dítěti očekávání od HAO, což se za různých okolností přenáší i na každé další AO (bližní).

Vysvětlení attachmentu

- V souladu s Freudem byla potřeba vazby dítěte na matku chápána jako utlumený nebo sublimovaný sexuální pud.
- Dollard & Miller (1950) vysvětlovali attachment tak, že matka plní dítěti základní potřeby *hladu a žízně*. Děti si asociují (zákony asociací) matku s naplněním těchto základních potřeb. Tak vzniká attachment k matce.
- Nicméně tuto **behavioristickou teorii** vyvrátil Harry Harlow (1958) svými pokusy s makaky.

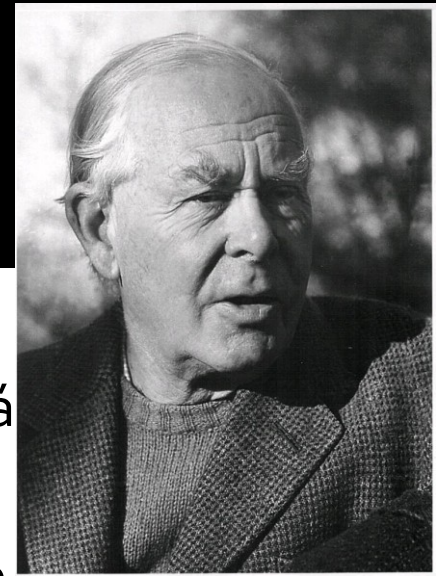
Harry Harlow (1905-1981)

- 1958 a dále publikoval výsledky svých experimentů o roli lásky v péči o dítě
- 1959 pokus s makaky (drátěná a plyšová matka).
- https://www.youtube.com/watch?v=OrNBEh_zjg8I
- https://www.youtube.com/watch?v=_O6oTYAlgC4

Citová vazba – John Bowlby

- Zásluhou Bowlbyho byla citová vazba „uznána za primárně daný vzorec, jehož funkcí je navození blízkosti. Primární vzorec se aktivuje v případě ohrožení, nebo pokud dítě cítí, že není zajištěna dostupnost významné pečující osoby. Za těchto okolností je mnoho ostatních vzorců chování potlačeno a cílem je obnovení blízkosti. Jakmile je obnoven stav bezpečí, vzorec se deaktivuje a dítě se věnuje jiným činnostem.“ (Mentzos, 2012, s. 54) - neopsychoanalýza

John Bowlby (1907-1990)

Psychoanalytik. Pudy (=instinkty) pomáhají jedinci přežít. Jedním z pudů je i tvorba **citové vazby (*attachment*)**, která vzbuzuje epimeletické chování (láskyplnou péči) u rodiče. „Sociální pud“.

Bowlby a další psychologové a psychiatři přispěli k zvýšené pozornosti a péči o odložené a jinak znevýhodněné děti, resp. o jejich raný vývoj.

<https://www.youtube.com/watch?v=kwxjfuPIArY>

Za 2.sv.v. pracoval jako psychiatr na dětském oddělení, zkoumal raný vývoj dětí. Zkoumal 44 delikventních dětí (krádeže):

- 17 z nich zažilo do 5 let odloučení od rodičů delší než 6 měsíců (jen 2 ze 44 zdravých dětí zažilo totéž).
- 12 ze 14 dětí klasifikovaných jako emočně oploštělých (*affectionless*) prožilo kompletní a dlouhodobou separaci od rodičů.

Teorie citové vazby (attachment theory)

Borkoldoy Mountain region - on the border between Kyrgyzstan and China

Mary Ainsworthová (1913-1999)

vytvořila test *Strange Situation Procedure*: 3 typy citové vazby:
A – nejistá vyhýbavá vazba
(*anxious-avoidant*)
B – Jistá vazba
C – nejistá ambivalentní vazba
(*anxious-ambivalent resistant*)
+D – desorganizovaná vazba
Jistá vazba: 60-70%; nejisté vazby:
30-40% v populaci
Experimentálně zkoumaná mezi 12-
18 měsíci.

Teorie citové vazby

<https://www.youtube.com/watch?v=DRejV6f-Y3c>

Ainsworthová zjistila , že schopnost rodiče vnímat různé náznaky dítěte a reagovat na ně tvoří základ citové vazby.

Děti, na jejichž pláč rodiče v prvních 6 měsících reagují rychle a citlivě, v jednom roce a dále pláčou méně, než děti, u kterých to tak nebylo.

Děti s jistou vazbou projevují více interpersonální obratnosti, rychlejší kognitivní vývoj, více si hrají s hračkami, mají lepší orientaci ve světě a intenzivněji se učí (Durkin, 2005, s. 85)

Důležitost teorie citové vazby: vztahy založené na citové vazbě si vytváříme celý život (k rodičům, přátelům, milencům).

<https://www.youtube.com/watch?v=2sgACDMcpjA>

Teorie citové vazby

- Role výchovného prostředí
- Role temperamentu dítěte
- Role temperamentu matky

Otázky:

- Může dospělý člověk zároveň patřit do několika typů attachmentu?
- Jak moc se dá citové pouto zformovat? Pokud dítě má jeden z nejistého attachmentu, lze docílit, aby získalo jistý?
- Jak je velká pravděpodobnost, že se dítě bude v budoucím životě chovat jako jeho rodiče?

Otázky:

- Může nadměrné pečování negativně ovlivnit další vývoj dítěte?
- Uvádí se, že tato citová vazba vzniká mezi dítětem a matkou. Je to tedy myšleno tak, že se nemůže vytvořit u více osob, tedy k matce a otci zároveň, nebo tak, že se pouto vytvoří pouze k jedné osobě, která o dítě nejvíce pečovala?
- Ako vplýva bezpečná citová väzba na psychický vývin dieťaťa?
- Jaký typ attachmentu si vytvoří děti k biologickým rodičům, kterýmž byly z různých důvodů odebrány jako malé, a postupně se s nimi po letech sejdou? Je možné zde navázat jistý typ attachmentu i po dlouhém odloučení?

Otázky:

- Může vzniknout jistý attachment u vlčích dětí ke zvířecí matce v jejíž společnosti vyrůstali?
- Mění se typ attachmentu v průběhu dětství, i když chování rodičů se po celou dobu vývoje nemění?
- Existují metody, jak poruchy attachmentu diagnostikovat a poté i řešit?
- Proč by nemohly mít tzv. vlčí děti lepší typ attachmentu než děti zanedbávané v běžné rodině ?
- Co tento pojem vůbec znamená pro děti, které si projdou kojeneckým ústavem, dětským domovem, popř. několika pěstounskými rodinami ?

- Jaká je možná pomoc pro děti s poruchou attachmentu v jejich pozdějším/dospělém věku? Pomůžou jim např. určité psychoterapeutické postupy? Nebo již náprava není možná?
- Jak moc může konkrétně pěstounská péče na přechodnou dobu ovlivnit attachment dítěte? Dokáže si dítě už během relativně krátké doby (např. 3 až 4 měsíců trvání tohoto typu pěstounské péče) vypěstovat ke svému pěstounovi/pěstounům tak silné citové pouto, které lze označit attachmentem?

René Spitz (1887-1974)

Psychoanalytik. Z Vídně 1932 emigroval do Paříže a odtud 1939 do USA (Denver). Zkoumal dopad rané deprivace na další vývoj. Ztráta milovaného **objektu** od 2-5 měsíců se relativně rychle napraví, oddělení delší vede ke stále větší **deterioraci**. Tento stav nazval **hospitalismus** (*anaklická deprese*).

<https://www.youtube.com/watch?v=VvdOe10vrs4>

- 1) **Sociální úsměv**, který se objevuje okolo 2-3 měsíce v přítomnosti jiné osoby
- 2) **Separční úzkost** v přítomnosti cizí osoby, okolo 7.-8. měsíce

Margaret Mahlerová (1897-1985)

Psychoanalytička (směr: egopsychologie). Maďarka, 1938 emigrovala do New Yorku. Zkoumala děti a dopad rané **deprivace**.

Dětský vývoj má podle ní tři zásadní fáze:

normální autismus – tuto fázi později zamítla (není podstatná)

symbiotická fáze – spojení s matkou

separačně-individuační proces – proces oddělování od matky k vzniku ega (*self*).

Vývoj sebepojetí

Nejprve (0-2 měsíce) dítě neodlišuje sebe a svět.

René Spitz (1958) hovoří o **preobjektálním období** – nerozlišuje **objekt** (resp. matku).

Margaret Mahlerová (1975) nazývá toto období **autistickou fází** – dítě je soustředěno především na sebe a není schopno odlišit aktivitu, která je jeho vlastní, od aktivity, kterou provádějí jiné osoby (s výjimkou sebedotyku).

Vývoj sebepojetí

- Dítě dokáže navázat oční kontakt + „sociální úsměv“
- 2.-3. měsíc dítě začíná projevovat zájem i o okolí. Z hmatové percepce se pozornost přesunuje také k zrakové a sluchové percepci. Nejvíce dítě zajímají živé objekty (vzniká specifická kategorie prvků světa?).
- Spitz (1958) je označuje jako **předběžné objekty**.
- Období mezi 3. a 5. měsícem nazvala Mahlerová **symbiotickou fází**, neboť dítě se cítí být s matkou úzce spojeno (symbiotický vztah).

Vývoj sebepojetí

Spolu s uvědoměním **objektu** matky si dítě uvědomí i samostatnost existence matky a musí přijmout fakt, že není součástí matky (**separační proces a separační úzkost**).

Tak vzniká separace na psychické úrovni v rámci uvědomování sebe sama jako samostatné bytosti. Dítě dovede lépe odlišovat i *svoje* pocity a procesy. Vnímá rozdíl mezi tím, co pochází z těla a co z vnějšku. Vytváří si **teorii mysli** (druhých).

Mahlerová nazývá pochopení vlastní samostatné existence jako **psychické narození**.

Vývoj sebepojetí

6.-9. měsíc – dítě je schopno odlišit známé a neznámé osoby.

René Spitz (1958) nazval tuto fázi jako **stádium specifického objektu**, jímž se stává matka. V přítomnosti matky bývá dítě sociálně odvážnější. Doklad vývoje pojetí mateřského **objektu**: do cca 7. měsíce děti často neprotestují, když jsou odloučeny od matky, je-li zachován jejich komfort. Po 7. měsíci dítě pociťuje **separační úzkost**, v nepřítomnosti matky pláče a hledají ji (attachmentové chování).

Vývoj sebepojetí

Test: namalujete nepozorovaně dítěti na čelo či nos tečku a dáte jej před zrcadlo.

Do cca 20 měsíců si dítě hraje se zrcadlem a maximálně se snaží dotknout tečky na zrcadle.

Později si děti sahají na vlastní čelo (to se bere jako důkaz znalosti vnějšího já).

+ většina dětí, které si sahají na čelo, jeví rozpaky.

Kognitivní vývoj

První orientované poznávání má orální charakter (srov. Freudovo **orální stádium**).

V 2. měsíci se rozvíjí poznávací funkce ruky. Dítě musí být stimulováno (přiměřeně).

J. Piaget tvrdil:

...podobně jako zažívací soustava novorozence dokáže trávit pouze mléko, ač později dokáže zpracovávat i pevnou stravu, i dětský intelekt dokáže přijímat a zužitkovat jen jednoduché prožitky, ale jak je jimi živen, dokáže zpracovat mnohem složitější... (Hunt, 2000, s. 341)

Diskuze